

KS. PIOTR JAWORSKI

**ODKRYWAĆ NA NOWO RÓŻNORODNE FORMY
WSPARCIA WYCHOWANIA**

[RECENZJA:] EDMUND JUŚKO, *POZALEKCYJNE FORMY ODDZIAŁYWAŃ WYCHOWAWCZYCH NA MŁODZIEŻ PUBLICZNYCH POLSKICH SZKÓŁ ŚREDNICH W AUTONOMICZNEJ GALICJI*, WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO, RZESZÓW 2020, SS. 365, ISBN 978-83-7996-774-2

Kilka lat temu, dokładnie w 2012 r., miałem przyjemność brać udział w organizowanym w Tarnowie cyklu spotkań i konferencji wpisanych w ramy II Ogólnopolskiego Tygodnia Wychowania przeżywanego pod hasłem „Wychowywać... ale jak?”. Pytanie, które stanowiło motyw przewodni tej inicjatywy, powraca nieustannie jak bumerang, domagając się od nas podejmowania na nowo odpowiedzi uwzględniającej szeroko rozumiany kontekst czasu, miejsca oraz aktualnych wyzwań i problemów. Szukając możliwie najlepszej recepty, podejmujemy refleksję nad rolą rodziny, Kościoła, szkoły, a także różnych instytucji, których celem jest wspomaganie procesu wychowania, zastanawiając się, na ile wspomniane podmioty działają efektywnie i skutecznie i jakich szukać metod, aby cieszyć się lepszymi owocami pracy wychowawczej. Jedną z prób odpowiedzi na wskazane problemy jest książka prof. Edmunda Juśko pt. *Pozalekcyjne formy oddziaływań wychowawczych na młodzież publicznych polskich szkół średnich w autonomicznej Galicji*.

We wstępie Autor stwierdza: „zasadniczym celem publikacji jest przedstawienie informacji charakteryzujących problematykę wychowania pozalekcyjnego realizowanego w polskich publicznych szkołach średnich, w tym również w szkołach prywatnych z prawem publiczności w autonomicznej Galicji oraz prowadzonych przez instytucje i organizacje współpracujące ze szkołami. Dotyczą one form oraz celów wychowania realizowanego w systemie pozalekcyjnym zarówno w szkołach, jak i tego prowadzonego przez instytucje i organizacje współpracujące ze szkołami” (s. 11).

Na wstępie należy zauważyć, że użyte w tytule książki określenie „pozalekcyjne formy” kieruje nas na pole bardzo szerokiego zakresu ludzkich oddziaływań, które może dokonywać się zarówno w samej szkole w czasie wolnym od zajęć przewidzianych programem nauczania, jak również poza szkołą. Przestrzenią takiego oddziaływania może być działalność różnego rodzaju organizacji państwowych, religijnych mających zinstytucjonalizowaną formę, jak też wszelkiego rodzaju oddolnych ruchów, stowarzyszeń, bractw, itp. W pojęciu oddziaływań pozalekcyjnych możemy dostrzec działalność zamierzoną, systematyczną, jak też możemy wskazywać na pośredni wpływ różnych inicjatyw mających charakter tymczasowy i doraźny. Mamy w końcu świadomość, że w sensie ścisłym szeroko rozumiane oddziaływanie społeczne, każdy kontakt interpersonalny, może być jakąś formą oddziaływania wychowawczego, co z kolei otwiera bardzo szerokie pole interpretacyjne dla omawianego zagadnienia. Wskazane uwarunkowania dostrzega prof. Edmund Juško, stwierdzając we wstępie: „należy zauważyć, iż wychowanie w szkołach galicyjskich nie było wyłącznie domeną nauczycieli, zajmowały się nim bowiem także bezpośrednio lub pośrednio różne instytucje oświatowe, społeczne oraz organizacyjne, które wychowanie miały za główne zadanie, jak i te, których związek z wychowaniem był tylko pośredni” (s. 14). Mając na uwadze szeroką rozpiętość tematyki, Autor dokonał jej uściślenia, ograniczając badania do młodzieży szkół średnich na terenie Galicji¹. Cezurę czasową stanowi okres tzw. autonomii galicyjskiej, czyli lata 1860-1918².

Książka będąca przedmiotem niniejszej recenzji składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów, podsumowania, streszczenia w języku angielskim, wykazu

1. Zob. K. Grzybowski, *Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków-Wrocław-Warszawa 1959; M. Baczkowski, *Czy Kraków mógł zostać stolicą Galicji na początku XIX wieku?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 1304 (2009), „Prace Historyczne” z. 136, s. 49-56; S. Pijaj, *Galicja – spadek po zaborach*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Prace Historyczne nr 146, 2019, z. 1, s. 129-148.
2. Periodyzację historii Galicji w okresie autonomii przedstawia S. Kieniewicz, *Wstęp*, w: *Galicja w dobie autonomicznej. Wybór tekstów źródłowych*, Wrocław 1952, s. V-VIII. Zob. również: A. Dziadzio, *Austria wobec Galicji i Czech w dobie przemian ustrojowych monarchii habsburskiej (1861-1871)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 50 (1998), z. 1, s. 83-115.

skrótów, bibliografii, wykazu tabel i ilustracji oraz indeksu osób i nazw geograficznych. Jak podkreśla sam Autor, „konstrukcję pracy zdominował jej zakres merytoryczny. Składa się ona z czterech rozdziałów, z których każdy jest próbą ukazania najbardziej istotnych kwestii związanych z omawianą problematyką” (s. 18). To stwierdzenie wydaje się w pełni zrozumiałe i uzasadnione, nie można bowiem w jednej publikacji o tak szeroko zakrojonej tematyce zamieścić wszystkich aspektów omawianej problematyki. Przed piszącym siłą rzeczy pojawiła się konieczność syntezy, koncentracji na najbardziej istotnych kwestiach. Sprawilo to, że publikacja jest łatwa w odbiorze, a jednocześnie kieruje nasze myśli w stronę *głębszej analizy poszczególnych, najbardziej interesujących nas wątków. Rozdział pierwszy opisuje działalność Rady Szkolnej Krajowej na polu wychowawczym.* Rada została powołana w 1866 r. przez Sejm Krajowy Galicji. W oparciu o statut uchwalony w 1867 r. Rada zaczęła funkcjonować z dniem 28 stycznia 1868 r. Pod względem zakresu zadań C. K. Rada Szkolna Krajowa Królestwa Galicji i Lodomarii z Wielkim Księstwem Krakowskim była organem administracji szkolnej, któremu powierzono zadanie reformy i kontroli oświaty na terenie zaboru austriackiego³. Możemy zatem powiedzieć, że prof. Edmund Juško w pierwszym rozdziale pokazał instytucjonalne wsparcie wychowania, które dokonywało się poprzez działania kompetentnego dla tej materii organu władzy⁴. Sformułowanie tematyki pierwszego rozdziału uważam za niezwykle trafny wybór nie tylko z racji rozpoczęcia wywodu od działalności najważniejszego dla ówczesnego szkolnictwa w Galicji organu władzy, ale także z uwagi na fakt wpływu Rady Szkolnej Krajowej na kształtowanie działalności wychowawczej w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości Polski⁵. Następnie, w rozdziale drugim dokonano prezentacji różnorodnych form pozalekcyjnych oddziaływań wychowawczych mających miejsce na terenie szkół. Autor wyodrębnił tutaj uroczystości szkolne, strój szkolny, działalność kół naukowych i zainteresowań, znaczenie bibliotek i czytelni, Szkolnej Kasy Oszczędności oraz orkiestr i tzw. gmin szkolnych⁶. Zwró-

3. Zob. R. Pelczar, *Wpływ Rady Szkolnej Krajowej na rozwój sieci szkół elementarnych w Galicji w pierwszym dziesięcioleciu jej działalności (1868-1878)*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2018, nr specj. 1, s. 15-27.

4. Należy zauważyć, że tematyka działalności Rady Szkolnej Krajowej jest bardzo dobrze znana Autorowi prof. Edmundowi Juško. Zob. E. Juško, *Rada Szkolna Krajowa i jej działalność na rzecz szkoły ludowej w Galicji (1868-1921)*, Lublin-Tarnów 2013.

5. A. Niedojadło, *Wpływ Rady Szkolnej Krajowej na wdrażanie narodowego modelu wychowawczego w latach 1918-1926 (na przykładzie OSK)*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2018, nr specj. 1, s. 82-97.

6. Tworzone w szkołach średnich Galicji gminy szkolne, czyli samorządy klasowe miały za zadanie stanie na straży honoru uczniowskiego, koleżeńskiej solidarności oraz wychowanie obywatelskie za pomocą samooceny, pomocy koleżeńskiej i wewnętrznej solidarności klasowej. W tym celu powoływano zarząd składający się z wybranych uczniów, reprezentantów

cono również uwagę na warsztaty szkolne, pomoc uczniom mającym trudności materialne, uprawę nieużytków rolnych i zbiórki na cele narodowe i społeczne. Sukcesywnie w rozdziale trzecim przedstawiono pozalekcyjne formy wychowania dokonujące się poza obrębem szkoły. Do najbardziej istotnych Autor zaliczył uroczystości religijne, działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, skauting i harcerstwo. Zwrócił również uwagę na działające w tym czasie bursy, a także na rolę wychowania fizycznego i gimnastycznego. Treścią ostatniego, czwartego rozdziału jest ukazanie dziedzictwa pracy wychowawczej i wpływu jego różnorodnych form na kształtowanie ideowych założeń wychowawczych w odrodzonej II Rzeczypospolitej.

Wewnętrzna konstrukcja książki odsłania przed czytelnikiem niezwykle ważną tematykę nie tylko od strony historii wychowania, ale także od strony poszukiwania współcześnie metod i wzorców wychowawczych. Wiele razy jesteśmy świadkami dyskusji na temat sposobu wychowania, próbując przysłowioowo otworzyć drzwi, które częściowo zostały już otwarte przez prof. Edmunda Juško. Oczywiście, kierując się rozsądkiem, zdajemy sobie sprawę, że nie możemy w pełni zaimplementować wszystkich rozwiązań wychowawczych z okresu autonomii galicyjskiej do obecnych wyzwań. Wiele metod i form, które w tamtym okresie i w tamtym kontekście uchodziły za oryginalne i nowatorskie, dzisiaj wydaje się działaniami o wyczerpanej formule, może nawet przestarzałymi. Nie oznacza to jednak, że należy o nich zapominać, wprost przeciwnie - jak pokazuje to prof. E. Juško - trzeba szukać w tych działaniach wzorców i inspiracji, dzięki którym oddziaływanie wychowawcze w XXI w. nadal będzie atrakcyjne i skuteczne. Oprócz wyboru tematu, niewątpliwie największą zaletą książki prof. Edmunda Juško jest bardzo bogata podstawa źródłowa wsparta szerokim zasobem literatury naukowej. Zasadniczo trudno znaleźć jakąkolwiek istotną z punktu widzenia przedstawianej tematyki pozycję, która nie zostałaby uwzględniona. Stanowi to dowód solidności badawczej, a także szerokiej erudycji Autora. Osobiście sugerowałbym w przyszłości rozszerzyć prezentowaną tematykę o działalność organizacji i stowarzyszeń kościelnych w okresie autonomicznym⁷. Wiele cieka-

poszczególnych klas oraz komisje: prawniczą, administracyjną i edukacyjną. Co miesiąc odbywały się sejmiki uczniowskie, na których wygłoszono sprawozdania z pracy gmin. W oparciu o Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum VIII we Lwowie za rok szkolny 1912 możemy stwierdzić, że gminy szkolne miały zaprawić uczniów do przyszłej pracy obywatelskiej, wykształcić charaktery, podnieść poziom moralny, umysłowy i fizyczny, wytworzyć solidarność. Zob. *Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum VIII. we Lwowie za rok szkolny 1912*, Lwów 1912, s. 84.

7. Zob. A. Szczerba, *Duchowieństwo krakowskie w latach 1795-1918*, Warszawa 2017 (Monografie z Dziejów Nauki, t. 49); M. Łabuz, *Duchowieństwo Diecezji Tarnowskiej w latach 1886-1918*, Tarnów 2007, s. 429-495.

wych materiałów na ten temat dostarczyłaby kwerenda w archiwach kościelnych, chociażby w Archiwum Diecezjalnym w Tarnowie, zwłaszcza w zespołach Akt Szkolnych oraz Bractw i Stowarzyszeń⁸.

Opisana wnikliwie przez prof. Edmunda Juśko wszechstronność podejmowanych działań wychowawczych jest dowodem troski, jaką przykładano w Galicji do wychowania i kształtowania dzieci i młodzieży. Pomimo trudnej sytuacji materialnej Polacy mieszkający na obszarze zaboru austriackiego starali się możliwie najlepiej wykorzystać możliwości, które dawała autonomia. Recenzowana publikacja potwierdza tę prawdę w obszarze szkolnictwa średniego. Zauważa ten fakt także jej Autor, konkludując w podsumowaniu, że „galicyjska szkoła średnia przyczyniła się w sposób istotny do tworzenia i rozwoju założeń wychowawczych polskiego szkolnictwa średniego w początkowych latach istnienia niepodległej Polski, zarówno w odniesieniu do jego form, jak i przejawiających się wartości. Dla tworzącego się w trudnych warunkach politycznych, ekonomicznych i społecznych polskiego organizmu państwowego miało to ogromne znaczenie. Zaangażowanie w proces wychowania znacznej części nauczycieli oraz postawy młodzieży prezentowane w Galicji zaowocowały w niepodległej Polsce patriotyzmem, religijnością i wychowaniem człowieka społecznie wrażliwego” (s. 317). Pogląd ten koresponduje ze słowami, które wyartykułował jeden z nestorów polskiej pedagogiki Wincenty Okoń. Twierdził on, że „wychowanie stanowi jeden z fundamentalnych czynników rozwojowych każdego społeczeństwa. Spełnia ono swe zadania należycie wówczas, gdy przygotowuje młode pokolenia do uczestnictwa w życiu i kulturze społeczeństwa, narodu i ludzkości, do mądrej przebudowy tegoż życia i tej kultury, gdy przyczynia się do wytwarzania więzi pożądaných ze społecznego punktu widzenia, integrujących społeczeństwo, naród, ludzkość”⁹. Aby tak było, należy w procesie wychowania pamiętać o permanentnej trosce o zachowanie i utrwalenie własnej tożsamości narodowej, kulturowej czy też religijnej. Odwołanie do historii pomaga nam w tym procesie, a publikacja prof. Edmunda Juśki zachęca nas do refleksji budującej na przeszłości i otwartej na przyszłość.

Lektura recenzowanej publikacji przynosi nieodpartą chęć próby porównania z czasami współczesnymi. Początek XXI w. przynosi nam niezwykle bogatą paletę różnorodnych ofert edukacyjnych, a dostęp do Internetu i innych środków technicznych daje nam potężne możliwości także w obszarze edukacyjnym i wychowawczym. Takie zestawienie oparte na zasadzie analogii zmusza do postawienia sobie pytania, czy dobrze, właściwie i rozsądnie wykorzystujemy obecne czasy

-
8. Archiwum Diecezjalne w Tarnowie, Zespół Akta Szkolne, sygn. ASz. oraz Zespół Bractwa i Stowarzyszenia, sygn. BS.
 9. W. Okoń, *Osobowość nauczyciela. Rozprawy*, w: *Problemy osobowości nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa 1959, s. 5.

i możliwości, które nam one przynoszą? Czy poprzez nasze działania budujemy solidne fundamenty wychowawcze dla przyszłych pokoleń? Wymienione przez Autora różnorodne formy oddziaływań wychowawczych, niezależnie od zasięgu oddziaływania i zdefiniowanych celów, wносиły konkretną, niezaprzeczalną wartość dodaną zarówno w kontekście indywidualnym, jak i społecznym. Pokazuje to, jak ważnego obszaru dotyczy dzieło prof. Edmunda Juśko, a jednocześnie zmusza do postawienia trudnego pytania, czy nie zagubiliśmy gdzieś po drodze tych wartości, które z tak wielkim poświęceniem były przekazywane w omawianym okresie?

Wydana wzorcowo pod kątem estetycznym i edytorskim książka prof. Edmunda Juśko bardzo wysokim poziomem merytorycznym zaprasza nas do „podróży edukacyjnej”, której terytorium autonomicznej Galicji wbrew pozorom nie jest celem, ale jedynie przystankiem, na którym należy zawrócić ku współczesności, aby znów zmierzyć się z permanentnie wybrzmiewającym dylematem: wychowywać... ale jak?

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Diecezjalne w Tarnowie

- Zespół Akta Szkolne, sygn. ASz.
- Zespół Bractwa i Stowarzyszenia, sygn. BS.

Opracowania

- Baczkowski M., *Czy Kraków mógł zostać stolicą Galicji na początku XIX wieku?*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, 1304 (2009), „Prace Historyczne”, z. 136, s. 49-56.
- Dziadzio A., *Austria wobec Galicji i Czech w dobie przemian ustrojowych monarchii habsburskiej (1861-1871)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 50 (1998), z. 1, s. 83-115.
- Grzybowski K., *Galicja 1848-1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Kraków-Wrocław-Warszawa 1959.
- Juśko E., *Rada Szkolna Krajowa i jej działalność na rzecz szkoły ludowej w Galicji (1868-1921)*, Lublin-Tarnów 2013.
- Kieniewicz S., *Wstęp*, w: *Galicja w dobie autonomicznej. Wybór tekstów źródłowych*, Wrocław 1952, s. V-VIII.
- Łabuz M., *Duchowieństwo Diecezji Tarnowskiej w latach 1886-1918*, Tarnów 2007.

- Niedojadło A., *Wpływ Rady Szkolnej Krajowej na wdrażanie narodowego modelu wychowawczego w latach 1918–1926 (na przykładzie OSK)*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2018, nr specj. 1, s. 82-97.
- Okoń W., *Osobowość nauczyciela. Rozprawy*, w: *Problemy osobowości nauczyciela*, red. W. Okoń, Warszawa 1959, s. 5-24.
- Pelczar R., *Wpływ Rady Szkolnej Krajowej na rozwój sieci szkół elementarnych w Galicji w pierwszym dziesięcioleciu jej działalności (1868-1878)*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2018, nr specj. 1, s. 15-27.
- Pijaj S., *Galicja – spadek po zaborach*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, *Prace Historyczne* nr 146, 2019, z. 1, s. 129-148.
- Sprawozdanie Dyrekcji c. k. Gimnazjum VIII. we Lwowie za rok szkolny 1912*, Lwów 1912.
- Szczerba A., *Duchowieństwo krakowskie w latach 1795-1918*, Warszawa 2017 (Monografie z Dziejów Nauki, t. 49).